УДК 631.356.22

ВПЛИВ ПЕРЕРОЗПОДІЛУ ЗУСИЛЛЯ РІЗАННЯ АКТИВНОГО НОЖА ДООБРІЗУВАЧА ГИЧКИ БУРЯКІВ НА ЙОГО ДОВГОВІЧНІСТЬ

Рибак Т.І., д.т.н., проф.; Цьонь О.П., аспірант.;
Сташків М.Я., к.т.н., доц.; Цьонь Г.Б., аспірант
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

В статті обґрунтовано підвищення довговічності активного плоского ножа дообрізувача гички цукрових буряків шляхом надання йому зворотно-поступального руху

Одним із основних параметрів до якого ставляться високі вимоги під час виконання технологічного процесу збирання цукрових буряків є якість зрізу гички з головок коренеплодів, яка виконується за допомогою плоских ножів гичкозрізувального апарату бурякозбиральних машин.

В процесі роботи відбувається затуплення ножів дообрізувачів та їх зношування, погіршується якість зрізування, що в свою чергу призводить до утворення сколів на головках буряків, що недопустимо згідно агровимог до збирання коренеплодів.

Оскільки велика кількість виробників бурякозбиральної техніки використовують схеми дообрізки з пасивними ножами, теоретичні і експериментальні дослідження механізму їх приводу є актуальним питанням сьогодення.

На рис. 1 зображена схема взаємодії активного плоского ножа 2 з коренеплодом цукрового буряку 1. Плоский ніж рухається із швидкістю $\overline{V_н}$, а бурякозбиральний агрегат із швидкістю $\overline{V_м}$.

За теоремою косинусів знаходимо абсолютну швидкість різання плоским ножем $\overline{V_{рн}}$

$$V_{рн} = \sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}\,, \qquad (1)$$

де β - кут встановлення плоского ножа.

В точці взаємодії ножа з коренеплодом виникає сила N, яка діє перпендикулярно до леза. Сила тертя ножа по поверхні коренеплоду цукрових буряків визначається із залежності

$$F_T = N \cdot tg\varphi \qquad (2)$$

де N - нормальна сила; φ - кут тертя плоского ножа з коренеплодом цукрових буряків ($\varphi = 22^\circ$).

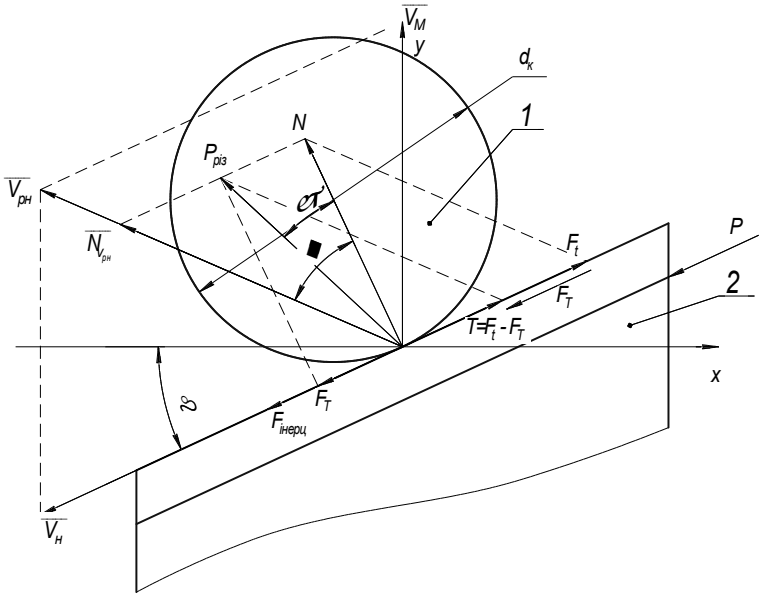

Рис. 1. Схема взаємодії плоского активного ножа з коренеплодом

Склавши сили N і F_T за правилом паралелограма отримаємо силу різання $P_{різ}$, яка відхилена від нормалі на кут тертя φ.

Розкладемо силу N на напрямок швидкості різання $N_{V_{рн}}$ і напрямок вздовж леза ножа F_t. Дотична сила F_t визначається за формулою

$$F_t = N \cdot tg\tau \ . \tag{3}$$

Віднявши силу F_T від F_t отримаємо силу T, яка зумовлює ковзання матеріалу вздовж леза. Сила різання $P_{різ}$ є векторною сумою сил $N_{V_{рн}}$ та T, а також нормальної сили N і сили тертя F_T.

Сила інерції плоского активного ножа $F_{інерц}$ обчислюється за формулою

$$F_{інерц} = m_н \cdot a_н, \tag{4}$$

де $m_н$ - маса ножа;

$a_н$ - прискорення плоского ножа.

Прискорення ножа визначається за залежністю

$$a_н = \frac{dV_{рн}}{dt}, \tag{5}$$

де t - час різання.

Підставивши (1) в (5) формула для визначення сили інерції активним плоским ножем запишеться

$$F_{інерц} = m_н \frac{d\sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}}{dt}. \tag{6}$$

Сила різання головки коренеплоду плоским ножем обчислюється за формулою

$$P_{різ} = \sqrt{N^2 + F_T{}^2}. \tag{7}$$

Величину сили різання також можливо визначити згідно з залежністю

$$F_{різ} = \sigma_р \cdot t_л \cdot l_р, \tag{8}$$

де $\sigma_р$ - напруження різання;

$l_р$ - довжина різання;

$t_л$ - товщина леза.

Довжина різання рівна діаметру різання головки коренеплоду, який визначається за формулою [1]

$$l_р = d_{рк} = 2\sqrt{h_c d_к - h_c^2}, \tag{9}$$

де h_c - висота зрізу головки коренеплода, яка визначається згідно агротехнічних вимог до показників якості роботи машини;

$d_к$ - діаметр коренеплоду.

Висота зрізу головки коренеплоду (висота зони зелених листків) обчислюється за формулою [1]

$$h_c = 1{,}02h_к + 11, \tag{10}$$

де $h_к$ - висота розміщення коренеплоду над рівнем грунту.

Згідно з [1] $h_к$ *=18,4-42,2мм.* Приймаємо $h_к$ *=25мм.*

У випадку дообрізування залишків гички коренеплодів цукрових буряків значення довжини різання запишеться

$$d_{рк} = 2\sqrt{(1{,}02h_к + 11)d_к - (1{,}02h_к + 11)^2}. \tag{11}$$

В зоні різання тертя має напіврідинний характер, що дає змогу роз-

глядати рідинне тертя з позиції гідродинаміки, згідно з якою напруження різання визначається за формулою [2]

$$\sigma_p = \mu \frac{V_{рн}}{h} + \frac{h}{2} \cdot 6\mu \cdot V_{рн} \frac{h_2 - h_1}{h^3}, \qquad (12)$$

де μ - динамічна в'язкість соку цукрового буряку,

$\mu = 1{,}32 \cdot 10^{-3}\ МПа \cdot с$;[2]

$V_{рн}$ - абсолютна швидкість різання ножем, *м/с*;

h, h_1, h_2 - зазори між лезом ножа і коренеплодом цукрового буряку, *м*.

Підставивши (1) в (12) отримаємо

$$\sigma_p = \mu \frac{\sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}}{h} + \frac{h}{2} \cdot 6\mu \cdot \sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)} \frac{h_2 - h_1}{h^3}. \qquad (13)$$

Підставивши (13) та (11) в (8) отримаємо загальну формулу для визначення сили різання активним плоским ножем

$$P_{різ} = \mu \frac{\sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}}{h} + \frac{h}{2} \cdot 6\mu \cdot \sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)} \frac{h_2 - h_1}{h^3} \cdot t_л(\alpha) \cdot \qquad (14)$$
$$\cdot 2\sqrt{(1{,}02h_к + 11)d_к - (1{,}02h_к + 11)^2},$$

де $t_л(\alpha)$ - функція залежності товщини леза від його кута заточування.

Для визначення зусилля P, яке необхідне для приведення плоского ножа в рух, необхідно розглядати сили, які діють вздовж леза ножа. З рис. 1 видно, що вздовж леза діють сили $F_{інерц}$, F_T, F_t.

З врахування напрямку дії даних сил, залежність для визначення зусилля P необхідного для приведення плоского ножа в рух запишеться

$$P = F_T + F_{інерц} - F_t = F_{інерц} + (F_T - F_t) = F_{інерц} - (F_t - F_T). \qquad (15)$$

Підставивши відповідні значення сил у (15) отримаємо

$$P = (m_н \frac{d\sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}}{dt}) - [((\mu \frac{\sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}}{h} + \frac{h}{2} \cdot 6\mu \cdot$$
$$\cdot \sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)} \frac{h_2 - h_1}{h^3} \cdot t_л(\alpha) \cdot 2\sqrt{(1{,}02h_к + 11)d_к - (1{,}02h_к + 11)^2}) \cos\varphi \cdot tg\tau) - \qquad (16)$$
$$- ((\mu \frac{\sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)}}{h} + \frac{h}{2} \cdot 6\mu \cdot \sqrt{V_м^2 + V_н^2 - 2V_м V_н cos(\frac{П}{2} + \beta)} \frac{h_2 - h_1}{h^3} \cdot t_л(\alpha) \cdot$$
$$\cdot 2\sqrt{(1{,}02h_к + 11)d_к - (1{,}02h_к + 11)^2}) \cos\varphi \cdot tg\varphi)].$$

Для підтвердження аналітично отриманих результатів з визначення сили різання, було проведено багатофакторний експеримент з чотирма вхідними факторами [3], за результатами якого побудовано поверхні відгуків сили різання $P_{різ}$ від даних факторів (рис. 2).

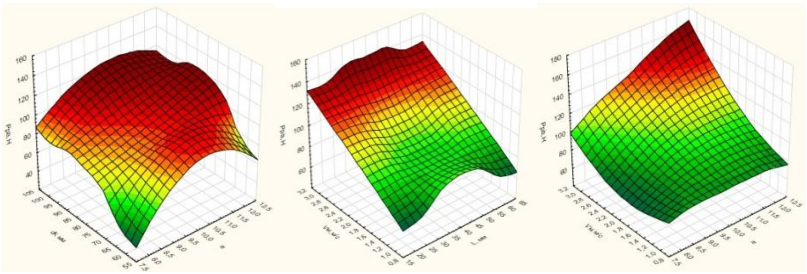

а) б) в)

Рис. 2. Поверхні відгуку залежності сили різання $P_{різ}$ від:
а) діаметру коренеплоду $d_к$ та кута заточування ножа α ;
б) швидкості машини $V_м$ та довжини ходу ножа L ;
в) швидкості машини $V_м$ та кута заточування ножа α

При наданні плоскому ножеві дообрізувача гички зворотно-поступального руху відбувається перерозподіл результуючої сили різання $P_{різ}$, при якому зменшується складова нормальної сили N, за рахунок кінематичної трансформації кута заточування та перенесення частини сили тертя F_T з нормального на тангенційний напрямок, що забезпечує суттєве зниження інтенсивності зношування ріжучої кромки ножа та підвищення його довговічності.

Список використаних джерел

1. Войтюк Д.Г., Барановський В.М. Сільськогосподарські машини. Основи теорії та розрахунку: Підручник / Д.Г. Войтюк, В.М. Барановський, В.М. Булгаков та ін.; за ред. Д.Г. Войтюка.– К.: Вища освіта, 2005.– 464с.
2. Фабричнікова І.А. Теоретичне визначення впливу сил тертя на миттєві сили різання, які викликають зношення бурякорізальних ножів / І. А. Фабричнікова // Проблеми трибології. – 2012. –№3. – С. 94-100.
3. Цьонь О.П. Планування багатофакторного експерименту з дослідження активних дообрізувачів гички / О.П. Цьонь, Г.Б. Цьонь / Актуальні задачі сучасних технологій: Зб. тез доповідей міжнар. наук. – техн.

конф. Молодих учених та студентів, (Тернопіль, 11 – 12 грудн. 2013) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Терн. націон. техн. ун-т ім. І. Пулюя. – Тернопіль: ТНТУ, 2013. – С. 165.

Аннотация

ВЛИЯНИЕ ПЕРЕРАСПРЕДЕЛЕНИЕ УСИЛИЯ РЕЗАНИЯ АКТИВНОГО НОЖА ДООБРЕЗЧИКА БОТВЫ СВЕКЛЫ НА ЕГО ДОЛГОВЕЧНОСТЬ

Рыбак Т.И., Цень О.П., Сташкив Н.Я., Цень А.Б.

В статье обоснована повышения долговечности активного плоского ножа дообрезчика ботвы сахарной свеклы путем предоставления ему возвратно-поступательного движения

Abstract

INFLUENCE OF DISTRIBUTION CUTTING FORCES OF ACTIVE KNIFE OF PURIFIER SUGAR BEETS TOPS AT HIS LONGEVITY

T. Rybak, O. Tsion, M. Stashkiv, A. Tsion

In the article grounded increase longevity of active flat knife of purifier sugar beets tops by giving him a back and forth motion